

دانشگاه پیام نور

تاریخ‌نگاری و تحولات آن در ایران و جهان

(رشته تاریخ)

دکتر حسین میرجعفری عباس عاشوری‌نژاد

سرشناسه	: میرجعفری، حسین، ۱۳۱۹-
عنوان و پدیدآور	: تاریخ‌نگاری و تحولات آن در ایران و جهان/ مؤلفان: حسین میرجعفری، عباس عاشوری نژاد.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه پیام‌نور، ۱۳۸۶
مشخصات ظاهری	: ته، ۱۷۵ ص: جدول.
شابک	: 978-964-387-336-3
وضعیت فهرست نویسی: فیبا	
یادداشت	: کتابخانه.
موضوع	: تاریخ نویسی.
شناسه افزوده	: عاشوری نژاد، عباس.
شناسه افزوده	: دانشگاه پیام‌نور
رده‌بندی کنگره	: ۲۲۴/م۹ D۱۳
رده‌بندی دیویی	: ۹۰۷/۲
شماره کتابخانه ملی	: ۱۰۴۳۶۹۱

دانشگاه پیام نور

تاریخ‌نگاری و تحولات آن در ایران و جهان

حسین میرجعفری، عباس عاشوری نژاد

صفحه‌آرایی و نمونه‌خوانی: مدیریت تولید مواد و تجهیزات آموزشی

حروفچینی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی: انتشارات دانشگاه پیام‌نور

طراح جلد: فرشته فلاحت‌دوست

شمارگان: ۸۰۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول خرداد ۱۳۸۶

شابک ۳ - ۳۳۶ - ۳۸۷ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN 978 - 964 - 387 - 336 - 3

کلیه حقوق برای دانشگاه پیام‌نور محفوظ است.

قیمت: ۱۱۰۰۰ ریال

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتابهای دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف به صورت درسنامه، آزمایشی، قطعی، متون آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک درسی چاپ می شود. کتاب درسنامه (د) نخستین ثمره کوششهای علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصلهای مصوب تهیه می شود و پس از داوری علمی در گروههای آموزشی چاپ می شود. با تجدیدنظر صاحب اثر و دریافت بازخوردها و اصلاح کتاب، درسنامه به صورت آزمایشی (آ) چاپ می شود. با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می کند و کتاب به صورت قطعی (ق) چاپ می شود. در صورت ضرورت، در کتابهای چاپ قطعی نیز می تواند تجدیدنظرهای اساسی به عمل آید.

متون آزمایشگاهی (م) متونی است که دانشجویان با استفاده از آن و راهنمایی مربیان کارهای عملی آزمایشگاهی را انجام می دهند. کتابهای فرادرسی (ف) و کمک درسی (ک) به منظور غنی تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه می شوند. کتابهای فرادرسی با تأیید معاونت پژوهشی و کتابهای کمک درسی با تأیید شورای انتشارات تهیه می شوند.

مدیریت تولید مواد و تجهیزات آموزشی

فهرست

مقدمه	۱
بخش اول. معنا و مفهوم تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگری	۱
معنا و فایده تاریخ	۲
اهمیت و مفهوم تاریخ‌نگاری	۶
بررسی اجمالی مفهوم و مصادیق تاریخ‌نگری	۱۱
بخش دوم. تاریخ‌نگاری اولیه بشری	۱۱
روایات شفاهی، افسانه‌ها، حماسه‌ها	۱۲
پیدایش خط و تاریخ‌نگاری	۱۵
بخش سوم. تاریخ‌نگاری باستانی	۱۵
چین	۱۶
هند	۱۸
یونان و روم	۲۲
مصر	۲۵
بخش چهارم. تاریخ‌نگاری در ایران	۲۷
فصل اول: ایران قبل از اسلام	۲۷
دوران قبل از تاریخ ایران	۲۸
منابع تاریخی ادوار پیش از تاریخ	۲۹
تحقیقات جدید در تاریخ عیلام	۲۹
الف) ماد و هخامنشی (۷۸۰-۳۳۰ ق.م)	۳۵
ب) سلوکیان و اشکانیان (۳۳۰ ق.م - ۲۲۶ م)	۳۹
ج) ساسانیان (۲۲۶-۶۵۳ م)	

۵۰	فصل دوم: ایران بعد از اسلام
۵۰	الف) قرون اولیه اسلامی (از ورود اسلام به ایران تا پایان آل بویه)
۵۹	ب) سلسله‌های ترک‌نژاد (غزنویان تا مغول) (۳۵۱-۶۱۶ ه.ق. = ۹۶۲-۱۲۱۹ م)
۷۴	ج) دوره مغول فترت (۶۱۶-۸۱۲ ه.ق. = ۱۲۱۹-۱۴۰۹ م)
۸۸	د) تیموریان و ترکمانان (۷۷۱-۹۲۰ ه.ق. = ۱۳۶۶-۱۵۱۴ م)
۹۶	ه) صفویه (۹۰۵-۱۱۴۸ ه.ق. = ۱۴۹۹-۱۷۳۵ م)
۱۱۲	و) افشاریه و زندیه (۱۱۴۸-۱۲۱۸ ه.ق. = ۱۷۳۵-۱۸۰۳ م)
۱۲۰	ز) قاجاریه و پهلوی (۱۲۰۹-۱۳۹۹ ه.ق. = ۱۷۹۴-۱۹۷۹ م)

۱۳۱	بخش پنجم. تاریخ‌نگاری اسلامی و مکاتب آن
۱۳۱	تاریخ‌نگاری اسلامی
۱۳۲	حرکت آرام به سوی شکل‌گیری تاریخ‌نگاری اسلامی
۱۳۵	قرآن
۱۳۷	سیره پیامبر (ص)
۱۴۱	تاریخ مکتوب و شفاهی
۱۴۴	تاریخ‌نویسی ایرانیان
۱۴۵	شعوبی و تاریخ‌نگاری اسلامی
۱۵۲	روش تاریخ‌نگاری
۱۵۴	مکاتب تاریخ‌نگاری اسلامی

۱۵۷	بخش ششم. تاریخ‌نگاری اروپا
۱۵۷	قرون وسطی
۱۵۸	رنسانس
۱۵۹	قرون جدید

۱۶۵	بخش هفتم - تاریخ‌نگاری عصر حاضر - آنال‌ها
۱۶۵	تاریخ‌نگاری در عصر حاضر
۱۶۵	مکتب «آنال» در تاریخ‌نگاری فرانسه

۱۷۱	کتابنامه
-----	----------

مقدمه

تاریخ یک ملت هویت آن ملت است، در حقیقت همه چیز آن ملت است. بی‌شناخت تاریخ، شناخت عالمانه بسیاری از علوم به‌خصوص علوم انسانی عملاً امکان‌پذیر نمی‌باشد و راه درست شناخت تاریخ نیز شناخت منابع تاریخی و تشخیص میزان اعتبار آنها است.

در کتاب حاضر تلاش شده تا در حد فهم دانشجویان عزیز با نگاهی حتی‌المقدور نو و در عین حال کاملاً مختصر، سیر تاریخ‌نگاری و تجولات آن در ایران و جهان معرفی شود. در این راستا پس از طرح کلیاتی مختصر درباره معنا و مفهوم تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری اولیه بشر و وضعیت آن در چند تمدن بزرگ جهان باستان، به‌طور مفصل‌تر به تاریخ‌نگاری در ایران قبل و بعد از اسلام تا دوران معاصر پرداخته شده است.

در تاریخ‌نگاری قبل از اسلام علاوه بر ذکر منابع ایرانی، به منابع حوزه‌های تمدنی دیگر درباره حکومت‌های ماد، هخامنشی، سلوکی، اشکانی و ساسانی توجه شده است و در بیان تاریخ‌نگاری بعد از اسلام با توجه به اهمیت و تشخیص ویژگی‌های تقریباً مشترک در نوع تاریخ‌نگاری، هفت مقطع تاریخ ایران در نظر گرفته شده و ویژگی‌های عام تاریخ‌نگاری هر دوره فهرست‌وار بیان گردیده و ویژگی‌های خاص هر دوره با ذکر نمونه، با شرح بیشتر بررسی گردیده است. این مقاطع عبارتند از: قرون اولیه اسلامی (از اسلام تا پایان آل‌بویه)، سلسله‌های ترک‌نژاد (از غزنویان تا پایان خوارزمشاهیان)، مغول و ایلخانان، تیموریان و ترکمانان، صفویه، افشاریه و زندیه و در نهایت قاجاریه و پهلوی.

شاید یکی از نکات بدیع این کتاب همین تشخیص ویژگیهای تاریخ‌نگاری هر کدام از این مقاطع باشد چرا که این مکان را برای خواننده ارجمند فراهم می‌آورد تا بتواند به‌سہولت با مقایسه ویژگیهای هر دوره با دوره‌ها قبل و بعد از آن به دریافتی نسبتاً جامع از روند تاریخ‌نگاری و تحولات آن دست یابد. در این راستا همچنین تلاش گردیده تا علاوه بر معرفی منابع مهم متقدم و متأخر، تعدادی از تحقیقات جدید نیز فهرست‌وار آورده شود.

نظر به اینکه ظهور دین مقدس اسلام و ورود آن به ایران نگرش جدیدی را در تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگاری به‌وجود آورد بخش مستقلی به این امر اختصاص یافته‌است. در بخش اخیر ضمن بیان ویژگیهای تاریخ‌نگاری اسلامی و مکاتب آن، تعامل این نوع تاریخ‌نگاری با تاریخ‌نگاری ایرانی نیز منظور شده است.

در بخشهای پایانی، تاریخ‌نگاری اروپا از قرون وسطی تا دوران جدید به اختصار آورده شده و در ادامه آن تاریخ‌نگاری مکتب «آنال» به‌عنوان نمونه‌ای از تاریخ‌نگاری مدرن اروپا معرفی شده است.

شایان ذکر است که مؤلفان با آگاهی بر اینکه از منظر روش‌شناسی علمی هر چقدر حیطه عنوان تحقیق محدودتر باشد به همان میزان، امکان شناخت علمی میسرتر است. این نکته را در نظر دارند که نگاه وسیع به یک مسأله نیز در جای خود حایز اهمیت است چرا که در این نگاه اولاً دانشجویان رشته تاریخ و دیگر دانشجویان و علاقه‌مندان به دانشهای تاریخی از سردرگمی در انتخاب کتاب برای موضوعات تاریخی مورد نیاز و علاقه‌شان، رهایی می‌یابند و در ثانی این وسیع‌نگری شاید بتواند ایده‌هایی را در ذهن خوانندگان آماتور و بلکه حرفه‌ای دانش تاریخ فراهم آورد تا با نگاهی از بالا به دریافتهایی جدید از وقایع بر مبنای شرایط حاکم بر هر دوره دست یابند. علاوه بر این وجود درس تاریخ‌نگاری و تحولات آن در ایران و جهان به ارزش دو واحد و فقدان اثری با این جامعیت، انگیزه بیشتری را برای مؤلفان پدید آورد تا به تقاضای دانشگاه محترم پیام‌نور پاسخ مثبت دهند و بر مبنای سرفصل تعریف شده برای درس مذکور اثر حاضر را با وجود کاستیهایش به رشته نگارش درآورند.

در پایان بر خود لازم می‌دانیم که از استادان بزرگوار، آقایان دکتر محمدرضا نصیری به‌خاطر بلندنظری و حمایت‌های سخاوتمندانه‌اش، دکتر رضا حاج‌حسینی مدیر تولید مواد و تجهیزات آموزشی به‌خاطر جدیت و دقت نظر، خانم مریم پرهیزکاری، دانشجوی دکترای ادبیات، به‌خاطر همراهی پیوسته‌اش در ساماندهی مباحث مربوط به ویژگی‌های ادبی منابع تاریخی، خانم پریوش امیریان به‌خاطر پیگیری‌های مجدانه‌اش مدیریت و کارکنان کتابخانه‌های دانشگاه اصفهان به‌خصوص کتابخانه ادبیات و مرکزی به‌خاطر مساعدت در دسترسی مستقیم به منابع فراوان مورد بحث و بالاخره مدیریت و کارکنان دفتر تدوین دانشگاه پیام‌نور تهران به‌خاطر زحمات بی‌وقفه در چاپ هر چه سریعتر کتاب صمیمانه تقدیر می‌گردد.

بمنه و کرمه

اصفهان ۱۳۸۵

دکتر حسین میرجعفری - عباس عاشوری‌نژاد